CARPICA
XLIX

FONDATOR: IULIAN ANTONESCU

Coperta I – Vas cu torți supraînălțate, descoperit în situl nr. 3, Varianta Ocolitoare Bacău (Colecția *Arheologie* a Muzeului de Istorie din Bacău – foto Mihnea Baran)

Design coperţi: Dionis Puşcuţă

CONSILIUL JUDEȚEAN BACĂU
COMPLEXUL MUZEAL „IULIAN ANTONESCU” BACĂU

CARPICA
XLIX

Publicaţie înregistrată la Central and Eastern European Online Library GmbH

RO-BC-023 – cod ISIL pentru Complexul Muzeal ”Iulian Antonescu” Bacău
RO-BC-023-BIB – cod ISIL pentru Biblioteca Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău

Editura Magic Print Oneşti
2020

LUCRARE FINANŢATĂ DE:
CONSILIUL JUDEŢEAN BACĂU
prin
COMPLEXUL MUZEAL „IULIAN ANTONESCU" BACĂU

ISSN: 1013-4182

CUPRINS

ARHEOLOGIE

ISTORIE

HERALDICĂ, MONUMENTE, NUMISMATICĂ

NOTE ŞI RECENZII

CONTENTS/ SOMMAIRE/ INHALT

ARHEOLOGY/ ARCHÉOLOGIE/ ARCHÄOLOGIE

HISTORY/ HISTOIRE/ GESCHICTE

HERALDRY, MONUMENTS, NUMISMATICS/ HERALDIQUE, LES MONUMENTS, NUMISMATIQUE/ HERALDIK, MONUMENTE, NUMISMATIK

NOTES AND REVIEW/ NOTES ET COMPTE-RENDUS/ NOTIZEN UND BEWERTUNGEN

DIN NOU DESPRE VECHIMEA UNOR ORAŞE DIN MOLDOVA MEDIEVALĂ. CÂTEVA ÎNSEMNĂRI*

Ştefan S. Gorovei

De nouveau sur l'ancienneté de certaines villes de la Moldavie médiévale. Quelques notes
Résumé

Aucune des villes de la Moldavie médiévale n'a possédé un acte de naissance, une charte princière qui puisse fournir la date précise de sa fondation; l'ancienneté de ces villes est toujours rapportée à leur première mention documentaire. C'est – il va sans dire – une convention dont les fondements sont assez fragiles, vu l'énorme quantité de documents perdus, surtout pour les XIVe*-XV*[e] *siècles. L'argument essentiel repose, donc, sur une source dont la survivance est due au hasard. L'auteur suggère une comparaison avec les vieilles familles, dont l'ancienneté est aussi rapportée à la première mention du patronyme – et c'est toujours un document qui a survécu par hasard; mais, assez souvent, il est possible de récupérer plusieurs décennies et de fixer les débuts généalogiques d'une famille par l'étude de certains détails particuliers (propriétés, prénoms utilisés etc.).*

Quant aux villes, l'historiographie officielle a accepté comme „premières attestations documentaires" les dates des actes produits par la chancellerie princière, et ces dates ont servi pour célébrer solennellement les anniversaires des villes, tandis que d'autres sources ont été évitées de manière systématique, sous des prétextes assez diverses – rejetées comme fausses, considérées confuses, déclarées non dignes de foi. Une sorte de hyper-criticisme à la Hardouin a mis au ban ces sources à l'aide desquelles on peut faire remonter de quelques décennies l'ancienneté de certaines villes, pour parvenir jusqu'à la seconde moitié du XIVe *siècle, sinon à l'époque même de la fondation de l'État. Les chercheurs doivent adopter une attitude plus flexible envers ces sources „non-conventionnelles" pour les analyser en toute objectivité, au-delà de tout parti-pris.*

Mots-clefs: *Moldavie médiévale, villes, ancienneté, sources, premières attestations, hyper-criticisme vs. flexibilité*
Cuvinte-cheie: *Moldova medievală, oraşe, vechime, izvoare, primele atestări, hipercriticism vs. Flexibilitate*

Este, probabil, necesar (şi important) să precizez ce voiesc a spune prin formula „vechimea oraşelor"[1]. Cu acest scop, încerc să fac o paralelă păşind în alt „sector":

* Conferinţă la deschiderea Simpozionului Naţional „Vasile Pârvan", organizat de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu", Bacău, 3 octombrie 2019. Am ţinut să păstrez, cât a fost posibil, notele de oralitate.

[1] Istoria oraşelor noastre medievale este o direcţie ilustrată în vremea din urmă de cercetările profesorului Laurenţiu Rădvan, nu numai prin lucrările proprii – *At Europe's Borders: Medieval*

vechimea familiilor. Spunem despre cutare familie că este mai veche decât alta raportându-ne la anii celor dintâi menţionări ale lor în documente şi, de regulă, la atestarea acelui strămoş de la care genealogia curge fără întrerupere („filiation non interrompue”). Dar aceasta este o ficţiune, *o convenţie*, determinată de păstrarea sau pierderea documentelor. De aceea, uneori, vechimea unei familii poate fi ridicată dincolo de prima atestare a numelui – care poate fi rodul întâmplării (supravieţuirea prin hazard a unui document) – ori de strămoşul cert din care descinde, în urma observării unor chestiuni indirecte. Dau un singur exemplu, care poate fi mai luminos şi mai convingător. Familia **Tăutu** îşi are începutul filiaţiei neîntrerupte în persoana marelui logofăt Ioan Tăutu, atestat ca diac (scriitor al actelor domneşti) încă din anul **1464** şi mort în 1511 după o activitate de 36 de ani în fruntea cancelariei domneşti (a preluat dregătoria în 1475). Dar vechimea familiei poate fi urcată, treaptă cu treaptă, până spre mijlocul veacului al XIV-lea. O primă treaptă este urcată datorită unui document care menţionează, la **1495**, existenţa unor vere ale logofătului; *verele* – probabil vere primare – presupun un *bunic comun*; acesta ar putea fi eventual identificat cu un personaj numit doar Tăutu, menţionat la **1430** şi despre care nu avem nici o altă informaţie. Cu aceasta, am „săltat” peste două generaţii. O analiză mai specială a *numelui* în relaţie cu stăpânirile cele mai vechi ale familiei[2] este de natură să „sară” încă vreo câteva trepte, urcând până la vremea descălecatului: este o etapă pentru care trebuie să acceptăm o genealogie nenominală (cu generaţii lipsite de nume, marcate cu câte un x!).

În cazul oraşelor, ne-am deprins să socotim, tot astfel, vechimea prin raportarea la prima atestare în documentele de cancelarie. *Este tot o convenţie*. Sunt însă cazuri când o cercetare neconvenţională (dacă se poate spune aşa) permite redeschiderea discuţiei cu privire la vechimea unor oraşe din Moldova medievală; cel mai adesea, rezultatul este urcarea vechimii măcar cu câţiva ani faţă de ceea ce ne dau documentele de cancelarie. Abordarea „neconvenţională” pe care am avut-o în vedere şi am pus-o în practică a nemulţumit, de obicei, pe colegii de breaslă, care nu au întârziat să-şi manifeste, în scris

Towns in the Romanian Principalities, translated by Valentin Cîrdei, Leiden-Boston, Brill, 2010; *Oraşele din Ţările Române în Evul Mediu (sfârşitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2011 – ci şi prin numeroase reuniuni ştiinţifice cu această tematică, ale căror acte au fost adunate în volume tipărite de Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi: *Civilizaţia urbană din spaţiul românesc în secolele XVI-XVIII. Studii şi documente*, volum editat de Laurenţiu Rădvan (2006); Laurenţiu Rădvan (editor), *Oraşul din spaţiul românesc între Orient şi Occident. Tranziţia de la medievalitate la modernitate* (2007); *Oraşele, orăşenii şi banii: atitudini, activităţi, instituţii, implicaţii (sec. XVI-XX)*, volum editat de Laurenţiu Rădvan şi Bogdan Căpraru (2011); *Oraşe vechi, oraşe noi în spaţiul românesc. Societate, economie şi civilizaţie urbană în prag de modernitate (sec. XVI-jumătatea sec. XIX)*, volum editat de Laurenţiu Rădvan (2014). Aceste cercetări vor fi impulsionate, desigur, de Laboratorul de Istorie Urbană, inaugurat în decembrie 2018.

[2] Ştefan S. Gorovei, *Contribuţii la genealogia familiilor Tăutu şi Callimachi*, în „AŞUI”, istorie, LIX, 2013, p. 99-109. Alte cazuri şi generalităţi: idem, *Începuturi genealogice*, în „SMIM”, XXXVI, 2018, p. 59-100.

sau verbal, dezacordul față de metodă şi de rezultatele obţinute pe acest drum. Ca urmare, nici sărbătoririle provocate de „primele" atestări documentare ale unor oraşe nu au beneficiat de ele. Cu alte cuvinte, o atitudine hipercritică a exclus sistematic din discuţie anumite surse, sub diverse acuzaţii: că ar fi falsuri târzii, că ar fi confuze, că ar fi nedemne de încredere etc.

Reamintesc că istoriografia noastră dispune de un izvor general care dă numele mai multor târguri din Moldova medievală: lista oraşelor româneşti („volohe") cuprinsă în câteva letopiseţe ruseşti. Scopul în care ea a fost alcătuită a provocat discuţii – itinerar negustoresc? Itinerar de pelerinaj? Aria de jurisdicţie a vreunui ierarh? Discuţii mai ample a provocat şi datarea listei; cea mai credibilă propunere ne dă un interval cuprins între anii **1387** şi **1392**[3]. O ipoteză mai recentă urcă datarea listei chiar spre anii 1370[4]. În ceea ce mă priveşte, păstrând datarea la **circa 1390**, mă mulţumesc cu constatarea că **lista aparţine *oricum* veacului al XIV-lea**[5], deci toate târgurile înscrise acolo *existau înainte de 1400* şi aveau o anumită însemnătate din punctul de vedere al celui care a comandat sau a alcătuit lista, erau cunoscute de vreme ce s-au putut culege informaţii despre ele. Aceste târguri sunt[6]:

târgul Iaşi pe râul Prut, târgul lui Roman pe Moldova, Neamţ, în munţi Piatra lui Crăciun, Suceava, Siret, Baia, Ţeţina, Colomeea, Cetăţuia pe Ceremuş. Pe Nistru Hotin.

Se observă uşor că lista omite unele oraşe despre care cu multă probabilitate (ca să nu spun *certitudine*!) se poate accepta că fiinţau la finele veacului al XIV-lea. Cauza acestei omisiuni trebuie căutată, probabil, în însuşi scopul compunerii listei: erau aşezări care nu intrau în aria de interes a celui care a alcătuit-o. Dar, în general, trebuie să ţinem seama de o regulă a cercetării în istorie: faptul că un om, o aşezare, o întâmplare etc. nu-şi fac apariţia în vechile izvoare nu constituie o dovadă a inexistenţei lor.

Voi începe, la întâmplare, cu oraşul care, în lista rusă, e numit **Романов торг**, *Târgul lui Roman*. Sărbătorirea a şase veacuri de la prima atestare documentară[7] a ţinut seama de datarea topică a hrisovului lui Roman I din 30 martie 1392, scris „în cetatea

---

[3] Alexandru Andronic, *Oraşe moldoveneşti în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare ruseşti*, în „Rsl", XI, 1965, p. 208.

[4] В. Л. Янин, *К вопросу о дате составления обзора „а се имена градом всем русскым, далним и ближним"*, în *Древнейшие государства восточной Европы. Материалы и исследования 1992-1993 годы*, Moscova, 1995, p. 131 (datează lista între 1375 şi 1381, dar nu mai târziu de 1381).

[5] V., în acest sens, şi Laurenţiu Rădvan, *Introducere în istoria medievală şi premodernă a Iaşilor*, în volumul *Iaşi – memoria unei capitale*, coordonator Gheorghe Iacob, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2008, p. 13-14.

[6] Alexandru Andronic, *op.cit.*, p. 209.

[7] Marcată de apariţia volumului *Istoria oraşului Roman (1392-1992)*, Roman, Societatea Culturală „Roman-600", 1992 (cu prea puţin folos pe plan ştiinţific).

noastră, a lui Roman voievod"[8]. Din această formulă s-a dedus că actul a fost scris la Roman, deşi, judecând la rece, oricare dintre cetăţile Ţării Moldovei era, de fapt (după cum a observat Constantin C. Giurescu încă de acum o jumătate de veac[9]), *a lui Roman voievod*! Pe de altă parte, *cetatea* de la Roman putea fi creaţia lui Roman vodă, dar nu, în chip obligatoriu, şi *târgul*. Or, la Roman, ca şi la Suceava ori la Hotin, cetatea şi târgul erau locuri diferite, cu organizări şi administraţii separate[10].

Menţiunea din lista rusă coincide însă, în chip straniu, cu formularea din legenda peceţii târgului: **Sigillum civium de foro Romani**, Pecetea cetăţenilor din *târgul lui Roman*. Această pecete este, ea însăşi, o mărturie pentru vechimea târgului, ca şi pentru trecerea de la stadiul de *forum* (târg) la acela de *civitas* (oraş). Legenda în limba latină o plasează, fără discuţie, în veacul al XIV-lea, la egalitate cu pecetea târgului Baia (Civitas Moldaviensis, Stadt Mulde), şi ea cu legenda în limba latină. Analizată într-un context mai larg, ea sugerează întemeierea târgului pe la începutul celei de-a doua jumătăţi a acelui veac, dar probabil de către un alt Roman decât domnul de la 1391-1394. Stema din pecete, un cap de mistreţ, este mărturia existenţei unui străvechi mit fondator, analog aceluia care se vede transpus în însăşi stema Moldovei[11].

Dacă apropiem această constatare de faptul că *târgul lui Roman* a fost numit şi *Târgul de Jos* – desigur, prin raportare la un *târg de sus* de pe aceeaşi vale a Moldovei şi care nu poate fi decât Baia – vedem uşor spre ce vechime trebuie urcată alcătuirea acestui târg. Mai adaug un amănunt: mistreţul este frecvent reprezentat în heraldica germană a vremii, ceea ce consună cu unele rezultate ale cercetărilor arheologice[12].

Oraşul Iaşi a ales să-şi sărbătorească vechimea de 600 de ani în funcţie de menţionarea lui (ꙋ **Ꙗсы**) în privilegiul acordat la 1408 de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov[13] (azi, Lviv, în Ucraina). Ca să se ajungă aici, a fost aprig

---

[8] *DRH*, A, I (1384-1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 3-4, nr. 2.

[9] Constantin C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea* (1967), ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 70-71: „formula «în cetatea noastră» nu înseamnă numaidecât că Roman a întemeiat şi *oraşul*. E o formulă posesivă, de caracter general, întrebuinţată în cancelariile imperiale, regale şi voievodale". Pentru existenţa oraşului înainte de domnia lui Roman I (1391-1394), v. şi *ibidem*, p. 272-274.

[10] Cf. observaţiile pe care le-am adus în *Cetatea de scaun a Sucevei. O ipoteză*, în „AP", IV, 2008, 2, p. 16-19.

[11] Ştefan S. Gorovei, *Heraldică şi istorie în sigiliul medieval al oraşului Roman*, comunicare în şedinţa (50) din 11 ianuarie 2000 a Filialei Iaşi a Comisiei Naţionale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române.

[12] Am folosit o parte din comunicarea citată în nota anterioară în studiul *Animalele Ţărilor Moldovei. Variaţiuni istorice*, publicat în *Lumea animalelor. Realităţi, reprezentări, simboluri*, volum îngrijit de Maria Magdalena Székely, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, p. 441-458 (v. mai ales p. 449-455; p. 450, nota 26).

[13] Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, publicate de ~, II, Iaşi, „Viaţa Românească", 1932, p. 630-636, nr. 176 (numele Iaşilor la p. 631 şi 634). O formă

combătută mai întâi menţiunea din lista rusă, unii istorici susţinând că acolo ar fi vorba de o altă localitate (ipoteză părăsită în cele din urmă, dar când jubileul era deja fixat…). Apoi, a trebuit declarată falsă o inscripţie ieşeană datată în **1395**. Şi în acest caz s-a vădit un fel de *daltonism istoriografic*, după expresia lui Lucian Blaga[14]. Din inscripţia respectivă rezultă că biserica armenilor din Iaşi a fost zidită la 1395, iar obiecţiunea istoricilor a privit redarea acestui an cu cifre arabe, în era de la Naşterea lui Hristos (Anno Domini) şi nu cu litere armeneşti în era armeană (cu 551 de ani mai mică). Am subscris, cândva, cu îndoială, această obiecţiune; însă cred, azi, că acest argument nu are tărie. Pe de o parte, contextul întreg al epocii susţine prezenţa armenilor în Moldova cel puţin de la 1380, iar târgul Iaşilor exista la vremea aceasta, după mărturia reconsiderată a listei ruseşti. Pe de altă parte, nu întotdeauna armenii au folosit era armeană în inscripţii şi însemnări. Mai cu seamă cei care au avut contacte cu lumea catolică – **şi acesta este şi cazul armenilor din Moldova** – au împrumutat şi au folosit şi era de la Hristos. Am semnalat de curând[15] folosirea lui **Anno Domini scris cu cifre arabe** în *Cronica armenilor din Cameniţa* (oraş apropiat de hotarele Moldovei, „peste drum” de Hotin, pe apa Nistrului). Piatra cu inscripţie armenească de la Iaşi a fost descoperită în primii ani ai veacului al XIX-lea (c. 1803), cu prilejul unor lucrări de reparaţie a bisericii. La 1808, a vorbit despre ea un cleric armean, dintre mekhitariştii de la Veneţia, care a scris că „piatra gravată acum 400 de ani” a fost găsită în zidăria unei arcade.

Rostul şi folosul unui fals epigrafic produs la 1800 e greu de întrevăzut[16]. Este, desigur, mai simplu şi mai comod să declari că o inscripţie – exotică pentru noi din toate punctele de vedere – este „un fals grosolan”, decât să încerci a o supune unei atente analize critice, căutând explicaţii şi analogii. Rămân la părerea – pe care am exprimat-o şi alte ori – că oraşul Iaşi îşi putea sărbători jubileul în 1395, dacă referinţa la lista rusească din c. 1390 nu îngăduie un reper cronologic precis.

La acelaşi an 1395 se poate raporta oraşul Piatra Neamţ, inclus în lista rusă sub numele **Корочюнов Камен**, Piatra lui Crăciun. În actele interne, oraşul apare târziu, tocmai la 1431, când este pomenită *casa lui Crăciun de la Piatra*. Există, însă, un document străin din 30 ianuarie 1395 care atestă existenţa aşezării cu numele dat şi de celelalte izvoare. Documentul are o poveste mai aparte, care a făcut pe unii istorici să se îndoiască de însăşi existenţa lui, sau măcar să-i conteste autenticitatea. Însă el a fost emis

revizuită la Vasile Gh. Miron, Mihai-Ştefan Ceauşu, Ioan Caproşu <şi> Gavril Irimescu, *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388-1918*, I, ediţie întocmită de ~, Bucureşti, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, 1989, p. 85-89; de aici, excerpte la Ioan Caproşu şi Petronel Zahariuc, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, I, Acte interne (1408-1660), editate de ~, Iaşi, Editura „Dosoftei”, 1999, p. 1, nr. 1.

[14] Lucian Blaga, *Fiinţa istorică*, ediţie îngrijită, note şi postfaţă de Tudor Cătineanu, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1977, p. 191.

[15] Ştefan S. Gorovei, *„Noi” mărturii armeneşti despre Ștefan și cel Mare și urmașii săi*, în „AP”, XIII, 2017, 2, p. 81.

[16] Idem, *Începuturi ieşene. O perspectivă epigrafică*, comunicare la Zilele Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi. Simpozion Naţional, 23 octombrie 2015.

în împrejurări bine cunoscute, într-un context care nu îngăduie nici un fel de îndoieli, şi anume în cursul expediţiei pe care regele Sigismund de Luxemburg a întreprins-o în iarna 1394/1395 împotriva domnului Moldovei, Ştefan I (1394-1399). La 30 ianuarie 1395, oastea regală se afla *ante villam Karachonkw*, iar câteva zile mai târziu *ante castrum Nempch*, în faţa cetăţii Neamţ[17].

În 1995, când oraşul Piatra Neamţ ar fi putut să-şi sărbătorească cei 600 de ani de la prima atestare documentară, ca şi Iaşii, iniţiativa s-a lovit din nou de opoziţia unor istorici – de data aceasta, din *cecitate istoriografică* (tot după formula lui Blaga[18]!). Cazul este, din acest punct de vedere, deosebit de interesant. Documentul în cauză s-a aflat în arhiva familiei Bánffy, de unde – în împrejurări pe care le putem bănui… – a ajuns la Arhivele Statului din Cluj. Împreună cu altele, la începutul anilor '50, a fost trimis la Budapesta pentru microfilmare, atunci când un eminent medievist maghiar (Elemér Mályusz, 1898-1989) pregătea editarea documentelor emise de Sigismund de Luxemburg[19]. În împrejurări neclarificate, piesa nu s-a mai întors la Cluj, aşa încât colecţia noastră naţională de documente, *Documenta Romaniae Historica*, l-a cuprins doar sub forma unui rezumat după ediţia istoricului maghiar[20]. Atâta a fost suficient pentru unii istorici români ca să-l înlăture din şirul mărturiilor utilizabile şi folositoare. Încăpăţânarea unui istoric mai tânăr a dus la redescoperirea documentului original[21], biruind astfel spiritul hipercritic, deosebit de dăunător în cercetarea istorică pentru că mai degrabă produce blocaje în loc să deschidă drumuri. Dar prilejul sărbătorii a trecut, iar efortul şi contribuţia remarcabilă a d-lui Mihai Gicoveanu au rămas necunoscute şi nerăsplătite după cum se cuvenea.

A fost mare opoziţia istoricilor şi în ceea ce priveşte legarea *târgului Hârlău* de cel dintâi document cunoscut emis de cancelaria princiară a Moldovei la 1 mai 1384. Actul acesta[22] are ca beneficiar biserica Sf. Ioan din Siret, unde Doamna Margareta (Muşata) îşi

---

[17] Cf. Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în „Analele Universității București", seria științe sociale, istorie, XV, 1966, p. 59-74.

[18] Lucian Blaga, *Fiinţa istorică*, cit., p. 191.

[19] Elemér Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, I (1387-1399), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1951, p. 415, nr. 3801, cu indicaţia că originalul se află în arhiva Bánffy de la Cluj. Aceluiaşi editor i se datorează şi volumul II pentru anii 1400-1410 (publicat în două părţi, în 1956 şi 1958). Volumele seriei au continuat să apară şi după moartea autorului: cf. Petr Elbel, *The Charters of Emperor Sigismund in the Digital Age*, în „Studia Historica Brunensia", 62, 2015, 2, p. 28, nota 30.

[20] *DRH*, D, I (1222-1456), volum întocmit de Acad. Ştefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, Editura Academiei, Bucureşti, 1977, p. 130, nr. 81 („După Mályusz, I, 415, nr. 3801. Regest magh. după orig. aflat în 1951 la Arh. St. Cluj-Napoca, Arh. ist., Arh. fam. Bánffy, fasc. S. nr. 31; astăzi nu se mai găseşte la cota indicată").

[21] Am povestit mai pe larg această întâmplare în articolul *Vechimea oraşelor* (II), publicat în „Magazin Istoric", XXX, 1996, 2 (februarie), p. 45-46. Prima parte a acelui articol a fost tipărită în numărul din ianuarie 1996 (XXX, 1996, 1, p. 15-19).

[22] *DRH*, A, I, cit. (*supra*, nota 8), p. 1-2, nr. 1.

pregătise mormântul, iar copia care a ajuns până la noi arată că a fost scris la curtea acestei Doamne, *in villa Horleganoio*. Deşi toate argumentele – logice şi istorice – conduceau spre identificarea acestei aşezări cu Hârlăul, cu numeroasă populaţie catolică din vechime, istoricii şi arheologii s-au opus cu îndârjire, preferând să caute în sate precum Horlăceni sau Corlăteni, a căror existenţă în veacurile XIV-XV nu a fost în nici un fel stabilită documentar[23]. Iar argumentul arheologilor a fost de necrezut pentru istorici: n-am găsit urmele curţii! Însă între martorii actului din 1384 este şi boierul Bârlă, care după numai câţiva ani este numit *Bârlă* ***de la Hârlău***. Până la urmă, arhiva pământului a dat şi dovezile cerute de arheologi şi adevărul întrevăzut de raţionamentul istoric a fost acceptat.

Ar trebui, desigur, să nu omit *oraşul Bacău*, a cărui primă menţiune documentară se revendică de la acelaşi privilegiu comercial al liovenilor din 1408. Dar există un document de la 1439 care evocă organizarea unei episcopii catolice aici la 1391-1392, în pontificatul papei Bonifaciu al IX-lea (1389-1404). Un întreg context documentar susţine existenţa unui asemenea eveniment – am înfăţişat acest adevărat probatoriu într-un studiu tipărit acum 32 de ani chiar în revista „Carpica”[24]. Dar şi în acest caz unii istorici au opus *veto* declarând că documentul este îndoielnic, dacă nu fals de-a binelea[25]. Nici autorităţile băcăuane, nici cele ale Bisericii Catolice n-au acordat atenţie acestui punct de vedere, dar nici nu l-au combătut[26].

Dar vedeţi Domniile Voastre cât de periculoasă poate fi o asemenea atitudine! Un document faimos, pe care-l cunoaştem sub numele de *diploma cavalerilor ioaniţi*, din 1247, este de asemenea bănuit de neautenticitate[27] şi, cu toate acestea, **realităţile** pe care el le povesteşte sunt acceptate de istorici fără nici o umbră de îndoială, iar cnezatele lui Ioan şi Farcaş şi voievodatele lui Seneslav şi Litovoi populează şi azi manualele şi tratatele de istorie. Nu se poate merge mai departe, aici, însă nu pot să nu adaug că însăşi problema falsurilor diplomatice merită o discuţie aparte, devreme ce, acum câtva timp, s-a putut vorbi despre *adevărul falsurilor*!

Un american a scris, acum mai bine de o jumătate de secol, o *Filosofie analitică a*

---

[23] Ştefan S. Gorovei, *Vechi oraşe-lumini noi*, în *„Convorbiri Literare” almanah ’88*, p. 50-51. Am dovedit ulterior că aşa-zisa răsturnare din domnie a lui Ştefan I la Hârlău, în 1399, este pur şi simplu rodul unei confuzii: *Ştefan I, Hârlău, 1399*, în „SMIM”, XXXII, 2014, p. 423-427. Cf. şi Stela Cheptea, *Un oraş medieval – Hârlău*, Editura „Iaşi, Dosoftei”, 2000.

[24] Ștefan S. Gorovei, *La începuturile oraşului Bacău*, în „Carpica”, XVIII-XIX (1986-1987), 1987, p. 265-283.

[25] Andrei Pippidi, *Aperçu sur les rapports des Roumains avec les Ordres de chevalerie*, în *Miscellanea in honorem Radu Manolescu Emerito*, Zoe Petre & Stelian Brezeanu edita, Editura Universităţii din Bucureşti, 1996, p. 111 şi 114, nota 39.

[26] V., însă, Anton Coşa, *Înfiinţarea şi evoluţia Episcopiei Catolice de Bacău*, în „Carpica”, XXXII, 2003, p. 64-70 şi idem, *Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului Scaun (secolele XVII-XVIII)*, Iaşi, Editura „Sapientia”, 2007, p. 66-70.

[27] Cf. Ioan-Aurel Pop, Sorin Şipoş, *Silviu Dragomir şi dosarul Diplomei cavalerilor ioaniţi*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009.

istoriei, în care a arătat că putem distinge trei istorii[28]: prima e cea care a fost şi pe care nu o vom cunoaşte *niciodată* aşa cum a fost (cum, de fapt, nu o putem cunoaşte, efectiv şi total, nici chiar pe aceea care se desfăşoară în jurul nostru…). Din această *History as Actuality* supravieţuiesc rămăşiţe – mărturii scrise şi vizuale, artefacte, monumente pe care timpul le-a „selecţionat" cu totul *aleatoriu* spre păstrare, condamnând la distrugere definitivă mărturii care au putut fi de sute de ori mai importante; aceste mărturii, a căror păstrare se datorează întâmplării, formează *History as Record*. În cadrul ei, istoricul operează, la rândul său, o altă selecţie, de data aceasta însă nu în chip aleatoriu, ci în funcţie de gândurile sale, de pregătirea sa, de sensibilitatea şi gradul său de cultură (generală şi de specialitate), de gradul de cuprindere al gândirii sale şi de amploarea puterilor sale sufleteşti. Cu spirit critic şi cu toată armătura erudiţiei, cu metodologii adecvate şi flexibile, el trebuie să supună acele piese, pe care le-a selecţionat drept izvoare (surse) ale cercetării sale, unei analize severe, cu interes, pasiune, dragoste şi detaşare şi păstrând o cumpănă dreaptă, pentru a ajunge la o reconstituire coerentă, consistentă şi credibilă a trecutului. Hipercriticismul – care poate să amintească fanteziile izvodite de un erudit ca Hardouin pentru a nega existenţa unor autori antici sub cuvânt că nu li s-au păstrat manuscrisele – nu trebuie să facă parte din acea armătură a erudiţiei.

În ceea ce v-am prezentat, rămăşiţe ale trecutului au fost înlăturate sub diverse motive – inscripţia e falsă, documentul e fals sau îndoielnic ori e inaccesibil, izvorul nu e credibil, numele e neclar etc. Este nu numai o linie de minimă rezistenţă, fundamentată pe un soi de hipercriticism paralizant, dar şi un fel de atitudine duşmănoasă faţă de materialul însuşi cu care istoricul trebuie să lucreze (să interacţioneze). Aceasta poate induce generaţiilor tinere sentimentul unei neîncrederi, întru nimic justificată şi întru nimic folositoare, dar care amplifică ambiguitatea în care se complac de multe ori interpretările istoricilor[29].

Vechimea oraşelor rămâne, ca şi vechimea familiilor, un câmp deschis cercetărilor, analizelor, interpretărilor şi reconstituirilor, care, însă, din timp în timp, trebuie supuse revizuirilor pentru a le pune de acord cu noile achiziţii din domeniu. „Up-datările" sunt necesare nu doar pentru tot ce ţine de IT: întreaga cunoaştere ştiinţifică este supusă, *dintotdeauna*, acestei necesităţi[30]. **Să nu ne temem de ea**.

[28] Arthur Coleman Danto (1924-2013), *Analytical Philosophy of History*, Cambridge, Cambridge University Press, 1965; apud Neagu Djuvara, *Există istorie adevărată? Despre „relativitatea generală" a istoriei. Eseu de epistemologie*, Bucureşti, Editura „Humanitas", 2004, p. 16-17.

[29] Ştefan S. Gorovei, *Ambiguitate: istoria, izvoarele, interpretarea*, în „Acta Bacoviensia", XV, 2020.

[30] V., în acest sens, N. Iorga, *Nevoia înnoirii cunoştinţilor istorice în învăţământul secundar* (1912), în idem, *Generalităţi cu privire la studiile istorice*, ediţia a IV-a, introducere, note şi comentarii de Andrei Pippidi, notă asupra ediţiei de Victor Durnea, Iaşi, Editura „Polirom", 1999, p. 107-121. Deşi prin titlu pare a se rezuma doar la istoria predată în gimnazii şi licee, conferinţa atinge miezul problemei chiar pentru cercetarea istorică propriu-zisă.

ABREVIERI

Acta MN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ANI	Arhivele Naționale Iași
AP	Analele Putnei
AȘUI	Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași
BAR	Biblioteca Academiei Române
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române
Carpica	Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău
CCAR	Cronica Cercetărilor Arheologice din România
DIR	Documente privind Istoria României, București
DRH	Documenta Romanie Historica, București
FHDR	Fontes Historiae Daco-Romaniae, București
Rsl	Romanoslavica
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
SJAN	Serviciul Județean al Arhivelor Statului
SMIM	Studii și Materiale de Istorie Medievală, București
S.N.	Serie Nouă
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București

Orice corespondenţă se va adresa Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, str. 9 Mai, nr. 7, Bacău, judeţul Bacău, cod 600037: cmiabc@cmiabc.ro

Toute corespondance sera envoé a l'adresse: Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, str. 9 Mai, nr. 7, Bacău, judeţul Bacău, cod 600037: cmiabc@cmiabc.ro

Please send any mail to the following address: Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, str. 9 Mai, nr. 7, Bacău, judeţul Bacău, cod 600037: : cmiabc@cmiabc.ro

Ricten Sie bitte jedwelche Korrespondez an die Adresse: Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, str. 9 Mai, nr. 7, Bacău, judeţul Bacău, cod 600037: : cmiabc@cmiabc.ro

În atenţia colaboratorilor:

Carpica *acceptă spre publicare studii, articole, recenzii şi note bibliogafice (maxim 30 de pagini, format A5). În cazul studiilor ce depăşesc 30 p., autorii sunt rugaţi să procede la împărţirea textului astfel încât să poată fi publicat în numere consecutive ale revistei.*

Toate materialele vor fi prezentate pe suport electronic, în Times New Roman, 12, notele la subsol, în Time New Roman, 10, introduse automat. Eventualele ilustraţii vor fi trimise în format jpg/jpeg fără a fi intercalate în text. Textele vor fi însoţite de un rezumat într-o limbă de largă circulaţie şi vor respecta normele de publicare ale Academiei Române.

Redacţia îşi rezervă dreptul de a accepta publicarea materialului şi de a planifica apariţia acestuia. Materialele nepublicate nu vor fi returnate autorului. Termenul limită de predare a materialelor este 15 august, pentru a putea fi publicate în volumul respectiv.

Redacţia nu răspunde pentru opiniile exprimate de autorii studiilor sau articolelor, întreaga responsabilitate revenind acestora.

CARPICA
Publicaţie a Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău

CARPICA
Revue du Complexe de Musées „Iulian” Antonescu” de Bacău

Editat și tipărit la MAGIC PRINT S.R.L.
Bd. Republicii Nr. 45 B, Onești, 601129, BC
Tel. 0234 319 810 Fax 0234 306 079
office@mgp.ro www.mgp.ro